

1970 DEVALÜASYONU VE FİYAT MEKANİZMASI *

Tuncer BULUTAY

Bu çalışmayı yapmaya bizi yönelten neden 1970 devalüasyonundan sonra ihraç mallarının dolar cinsinden fiyatlarında bir düşmeyi gözlememiş olmamızdır. Bu durum geleneksel iktisat teorisinde çok önemli bir yeri olan fiyat mekanizmasının gerçek iktisadi hayattaki etkinliği konusundaki şüphelerimizi destekler yönde bir kanıt idi. Dolayısıyla bu çalışmamızda esas itibariyle bu nokta üzerinde durduk. Yani bu çalışmamızı 1970 devalüasyonunun etrafında bir araştırması şeklinde almamak gerek. Belirttiğimiz amaç dışında kalan hususlara ya hiç değinmedik ya da bu konuları yüzeysel olarak inceledik.

Çalışmamızı dört başlık altında açıkladık. Önce ihraç mallarının yabancı para cinsinden fiyatları üzerinde durduk. Sonra son iki yılda gerçekleştirilmiş ihracat artışlarının nedenlerini inceledik. 1970 devalüasyonunun etkilerini araştırmayı denedikten sonra, genel bir özetle çalışmamıza son verdik.

I

Genel iktisat teorisinin en fazla önemle üzerinde durduğu değişkenlerden biri fiyatlardır. Bir bakıma bütün ekonomik hayat fiyatlara dayanarak işler. Fiyatların artması genellikle talebi (arzı) azaltır (artırır), düşmesi ise talepte (arzda) artışa (azalmaya) sebep olur.

Devalüasyon bu mekanizmanın dış ticaret alanındaki bir uygulaması şeklinde nitelendirilir. Devalüasyon sonucunda buna başvuran ülkenin malları yabancı para cinsinden ucuzlar, buna karşılık söz konusu ülke için ithal malları daha pahalı hale gelir. Fiyat me-

(*) Bu makaleyi okuyarak görüşlerinden yararlanmamıza imkân veren Doç. Dr. Necdet Serin'e teşekkürümüzü belirtmek isteriz.

kanizması işlediği takdirde bahsi edilen olayın ihracatı artırması, ithalatı kısıtlaması beklenir.

Biz geleneksel iktisat teorisinin fiyat mekanizmasına tanıdığı bu büyük önemi, temel rolü sakıncalı buluyoruz. Yani, fiyatın gerçek iktisadi hayatta, iktisat teorisinin ona tanıdığı önemde etkili bulunmadığı görüşünü taşıyor, yalnız ya da geniş ölçüde fiyatlara başvurulmakla yetinildiğinde birçok iktisadi olayın açıklamadan yoksun kalacağını düşünüyoruz.

Bu makalede Türkiye Ekonomisinde yapılan 1970 devalüasyonunu, özellikle bu devalüasyonun ihracat üzerindeki etkilerini gözönüne alarak fiyat mekanizmasının işleyişi konusundaki yetersizlikleri göstermeyi deneyeceğiz. Tabii burada açıklamaya çalışacağımız görüşler tüm fiyat mekanizması ile ilgili bulunmayacak, devalüasyonun etki alanı ile sınırlı olacaktır. Ayrıca belirteceğimiz kanıtlar Türk dış ticaretinden, özellikle ihracatından seçildikleri için, aşağıda açıklamaya çalışacağımız görüşlerimizin Türk Ekonomisi ile sınırlı olma özellikleri de vardır.¹

Bunları belirttikten sonra devalüasyonun ihracat üzerindeki etkisini doğrudan ele alarak görüşlerimizi açıklamaya geçebiliriz. Devalüasyon sonucunda buna başvuran ülkenin malları yabancı parası cinsinden ucuzlayacağı için bu durumun ihracatı artıracığı ya da uyaracağı beklenir. Yalnız bunun birtakım sınırları vardır. Diğer koşullar bir tarafa bırakılır yalnız talep alanındaki sınırlamalar kaba bir şekilde gözönüne alınırsa, devalüasyonun başarıya ulaşabilmesi için söz konusu fiyat düşüşü karşısında ihraç mallarına karşı olan talebin esnek olması gerektiği belirtilir. Yalnız burada bir noktayı unutmamak gerekir. İhraç mallarının talebi esnek olmasa dahi, devalüasyona başvuran ülkenin malları, aynı nitelikte malları ihraç eden rakip ülkeler ürünlerine kıyasla yabancı para cinsinden daha ucuz hale geleceği için devalüasyon yine de ihracatı artırabilir. Yalnız bu durum söz konusu rakip ülkeleri de devalüasyona başvurmaya zorlar.

Biz bu çözümlenin 1970 devalüasyonu karşısında bir geçerlik taşıyabileceğini sanmıyoruz. Çünkü bu çözümlenin umdurduğu şekilde bir mekanizmanın harekete geldiğini doğrulayacak bul-

(1) Bu makalede açıkladığımız görüşlerin daha genel olmaları olasılığı vardır. Yalnız bu iddiada bulunabilmek için daha fazla araştırma yapmak gerekir. Böyle bir araştırmaya bu makalede girişmek yoluna gitmediğimiz için düşüncelerimizin geçerliliğini belirttiğimiz şekilde sınırlamayı uygun buluyoruz.

gulara rastlamak mümkün değildir. Tersine söz konusu mekanizmanın hiç de işlemediğini gösteren kanıtlar ileriye sürmek kolaydır. Bu bulgu ve kanıtlar şunlardır :

1. İhraç Mallarının Yabancı Para Cinsinden Fiyatları

İhracat üzerinde devalüasyonun harekete geçireceği umulan fiyat eğilimlerinin meydana gelmediğini gösteren en önemli, tek ve yeterli kanıt 1970 devalüasyonu sonucunda ihraç mallarımızın dolar olarak (yabancı para ölçüsü olarak doları alıyoruz) fiyatlarının düşmemesidir. Bu kanıtımızı aşağıdaki bulgularla doğrulamak mümkündür :

Bunları vermeden önce 1970 devalüasyonunun 1971 yılından itibaren etki yaratabildiğini kabul ettiğimizi belirtelim. Bu görüşümüzün dayanağı şudur : Bilindiği gibi 1970 devalüasyonuna ağustos ayında başvurulmuştur. Böyle olunca söz konusu devalüasyon 1970 yılı içinde ancak bu yılın son dört ayında (Eylül-Aralık) etki yaratabilirdi. Oysa, 1969 yılının 1-8 aylık dönemindeki ihracat 300.066.000 dolar, son dört aylık süresindeki ihracat 236.768.000 dolardır. 1970 yılının aynı dönemleri için ihracat 331.043.000 ve 257.433.000 dolardır. Bu rakamlara dayanılarak 1970 yılının ilk sekiz aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracatta meydana gelen artışın % 10.32 olduğu, 1970 in son dört aylık süresinde 1969 yılının aynı süresine göre ihracatta ortaya çıkan artışın % 8.73 bulunduğu hesaplanabilir. Böyle olunca da 1970 in son dört ayında devalüasyonun ihracatı artırıcı etki yaratmadığı varsayılabilir ve bu varsayım dolayısıyla fazla sakıncalı davranılmış olmaz. Bu düşünce ile, 1970 devalüasyonunun etkisini 1971 den itibaren duyurabileceğini kabul ediyoruz.

Söz konusu devalüasyonun ihraç mallarımızın dolar olarak fiyatı üzerindeki etkisini inceleyebilmek için 1970 den 1971 e ve 1971 den 1972 ye ihracat değerlerinde en fazla artış sağlanmış ürünleri ele alıyoruz. Bu ürünleri ve bunlarda sağlanan ihraç artışlarını aşağıdaki Tablo 1 (s. 131/A) de veriyoruz. Bu tablonun ikinci sütununun toplam değerini (39.150.428), 1970 den 1971 e tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatında sağlanmış tüm artışa (48.667.010 dolar), dördüncü sütununun toplam değerini (34.227.791), 1970 den 1971 e sanayi ürünleri² ihracatında gerçekleştirilmiş tüm artı-

(2) Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret Genel Sekreterliği Değerlendirme Genel Müdürlüğü broşürlerinde gözlenebildiği şekilde, sanayi ürünleri olarak nelerin alındığını gördükten sonra şu şekilde bir yorumdan

şa (42.095.660 dolar) oranlarsak sırasıyla 0.8045 ve 0.8131 değerlerine ulaşırız. Aynı nitelikte işlemleri Tablo 1 in 1971 den 1972 ye sağlanan artışlar kısmı için de yaparsak, sırasıyla 0.8603 (100001/116243) ve 0.8466 (82180/97075) değerlerine varırız. Bu oranlar 1970 den 1971 e ve 1971 den 1972 ye ihracatta gerçekleştirilmiş artışın büyük kısmını Tablo 1 de yer alan ürünlerin oluşturduklarını ortaya koymaktadır.

Bu durumu belirledikten sonra, ihracat artışının büyük kısmını oluşturan bu ürünlerde 1970 devalüasyonunun ne gibi fiyat hareketleri yarattığı konusunu incelemeye geçebiliriz. Bu amaçla söz konusu ürünlerin dolar cinsinden fiyatlarını aşağıdaki Tablo 2 (s. 131/B) ve Tablo 3 (s. 131/C) de veriyoruz. Bu tablolarda yer alan değerler incelendiğinde söz konusu ürünlerin dolar fiyatlarında 1969 dan 1970 e, 1970 den 1971 e, 1971 den 1972 ye bir düşme meydana gelmediği kolayca ve açıklıkla gözlenebilir. Bu durum 1970 devalüasyonunun ihraç mallarımızın dolar cinsinden fiyatlarını düşürmediğinin açık bir kanıtıdır.

Üzerinde durulmakta olan 1970 devalüasyonunun ihraç mallarımızın dolar cinsinden fiyatlarını düşürmediğinin diğer bir kanıtı da Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından hesaplanmış dolar cinsinden ihracat fiyat endeksinin³ gösterdiği eğilimdir. Bu endeksin değerleri şöyledir: 1968 yılı 100, 1969 yılı 100.5, 1970 yılı 99.2, 1971 yılı 106.6, 1972 yılının ilk üç ayı 117.1, 1972 yılının ikinci üç ayı 121.4. Bu endeks değerlerinin 1971 ve 1972 yıllarında gösterdikleri artışlardan bir kısmının dolar için söz konusu olan enflasyonist gelişmeden ileri geldiği doğrudur. Ama herhalde, bu rakamların 1970 devalüasyonundan sonra ihraç mallarımızın dolar cinsinden fiyatlarında bir düşme meydana çıkmadığını açıklıkla kanıtladıklarını inkâr edebilmek mümkün değildir.

Böylece geleneksel iktisat teorisinin devalüasyon konusundaki görüşlerinin bu alandaki son Türk Ekonomik denemesi (1970 devalüasyonu) karşısında yetersiz ve açıklama gücünden yoksun kal-

kaçınmak güçtür: Sanayi ürünleri adı altında yer alan bu malların büyük kısmı sanayi maddeleri dendiğinde aklımıza gelebilecek şeyler değildir. Söz konusu sanayi ürünleri sınıflandırması milletlerarası ölçülere uygun olsalar bile, bu malların büyük kısmı sanayi maddesi değildir, yalnızca bunlara sanayi ürünü denmiştir.

Bu nedenle son yıllarda ihracat içinde sanayi ürünlerinin payında bir artma eğilimi bulunmasını, ihracatın geleneksel tarım ürünlerinden uzaklaşması şeklinde yorumlamakta acele etmemek gerekir.

(3) Devlet İstatistik Enstitüsü, Aylık İstatistik Bülteni, 1973- I, s. 103.

dıkları meydana çıkmış bulunuyor. Yani iktisat teorisinin bu alandaki çözümlenmeleri ile 1970 devalüasyonunu açıklayabilmeye olanak yoktur.

Bu kaniya ulaştıktan sonra ortaya bir soru çıkmaktadır: Madem ki şimdi belirtildiği gibi devalüasyonun fiyat mekanizmasını etkilemek yoluyla ihracatı artırması olayı meydana gelmemiştir, o halde, neden son iki yılda ihracatta önemli bir artış olmuştur? Şimdi bu sorunun cevabını araştırmaya geçebiliriz.

2. Son İki Yılda İhracatın Artması

Gerçekten son iki yılda ihracatta önemli artışlar sağlanabilmiştir. Yalnız bu artışların devalüasyona bağlı olarak gerçekleştiği doğru değildir. Çünkü herşeyden önce yukarıda açıkladığımız, devalüasyon sonucunda ihraç ürünlerinin dolar olarak fiyatlarının düşmüş olması olayı vardır. Bu kanıt bu konuda sonuca varmada yeterlidir. Buna rağmen söz konusu görüşümüzü destekliyen aşağıdaki ek kanıtların ileri sürülmesinde de bir sakınca yoktur.

Bu kanıtları belirtmeden önce ihracatımızın son 15 yıllık gelişimini gösteren verileri ele alarak gerçek artışın ne olduğunu görmeye çalışalım. Bu veriler aşağıdaki Tablo 4 (s. 131/D) de gösterilmektedir.

Bu tablonun incelenmesinden anlaşılacağı üzere ister cari fiyatlarla, ister sabit fiyatlarla ele alınsın ihracat değerlerinde 1971 ve 1972 yıllarında artışlar olmuştur. Yine tabloda görüldüğü üzere 1971 de sağlanan artış onbeş yıllık dönemde gerçekleştirilmiş en büyük artışlar arasındadır. İhracatta 1972 yılında sağlanan büyüme ise, 1959 yılı bir tarafa bırakıldığında, incelenen 15 yıllık dönemin en yüksek değerli olanıdır.

Bu artışlar devalüasyonun yarattığı fiyat etkisinden ileri gelmiş olsaydı, en büyük artışların gerçekleştirildiği ürünlerin 1971 ve 1972 yıllarında aynı mallar olmaları beklenirdi. Oysa aşağıda verilmiş Tablo 1 in incelenmesi genellikle böyle bir durumun meydana gelmemiş olduğunu göstermektedir. Yani, genel olarak, 1972 de en fazla ihracat artışı sağlanan ürünler başka, 1971 yılında en çok ihracat artışı gerçekleştirilen ürünler başkadır.⁴

(4) Tabii Tablo 1 in incelenmesinden anlaşılacağı üzere, bunlar arasında birbirinin aynı olan ürünler de vardır. Dolayısıyla metinde belirttiğimiz bu yargımız ancak genel olarak doğrudur, her zaman doğru değildir.

Bu durumu daha da açıklığa kavuşturabilmek için en fazla ihracat artışının sağlandığı 1972 yılını ele alalım. Tablo 1 den açıkça görüldüğü gibi bu yılda tarım ve hayvancılık ürünlerinde en fazla ve belirgin artış kabuksuz fındık ve yaprak tütünde gerçekleştirilmiştir. Bu iki ürünün ihracat artışları toplamı (75.652.000 dolar), bu yılda tarım ve hayvancılık ürünleri alanında gerçekleştirilen tüm artışın (116.243.000 dolar) yüzde 65.08 ini oluşturmaktadır. Aynı şekilde 1972 yılında sanayi ürünlerinde en fazla ihracat artışının gözlemlendiği şeker, deri ceket, palto, manto ve akaryakıt mallarında sağlanan ihracat artışları toplamı (50.561.000 dolar) bu yılda sanayi ürünleri alanında gerçekleştirilmiş tüm artışın (97.075.000 dolar) yüzde 52.08 idir.

Bunlardan ancak bir tanesi (deri ceket, palto, manto) 1971 yılında da en fazla ihracat artışı sağlanan ürünler arasında yer almaktadır. Bu kalem için söz konusu olan bu durumun da devalüasyondan ileri geldiği şüphelidir. Çünkü aşağıdaki Tablo 2 ve Tablo 3 den gözlenebildiği gibi bu mal grubunun dolar olarak fiyatında 1971 ve 1972 de bir düşme olmamıştır. Ayrıca, söz konusu ürün grubunun 1967 den 1971 e ihracat değerleri dolar olarak sırasıyla şöyledir : 69.014, 143.609, 611.787, 3.578.463, 9.812.308.⁵ Bunlar açıkça göstermektedir ki bu kalemlerde ihracat artışları devalüasyondan önce hızlı bir tempoyla başlamıştır. Büyük bir olasılıkla devalüasyon olmaması halinde de bu artış devam edecekti. Dolayısıyla deri ceket, palto, manto için söz konusu olan, incelemekte bulunduğumuz durumun devalüasyonun sonucu olduğu çok şüphelidir.

Bu ana kadar 1971 ve özellikle 1972 yıllarında sağlanmış ihracat artışlarının devalüasyondan ileri gelmiş olmasını doğru bulmadığımızı açıklamış bulunuyoruz. Şimdiye kadar, özellikle 1972 de gerçekleştirilen ihracat artışının nereden ileri gelmiş olabileceği sorusunu cevaplandırmış değiliz. Bu soruya bu makale çerçevesinde tam tatminkâr bir cevap verebileceğimizi sanmıyoruz. Böyle bir cevaba ulaşmak için devalüasyonun etkilerinin açıklıkla ortaya çıkacağı birkaç yılın daha geçmiş olmasına, ek araştırmalar yapılmasına gerek vardır. Yalnız burada ilerde etraflı bir şekilde sınınamadan geçerliliği şüpheli olacak, kaba tahminlerimizi ileriye sürmeyi deneyebiliriz :

Aşağıdaki Tablo 4 den sabit fiyatlarla ihracat değerlerini 1959-

(5) Ticaret Bakanlığı, 1967-1971 Yıllık İhracat «Bütün Maddeler», s. 16.

1970 döneminde üçer yıllık toplamlar⁶ olarak ele alırsak sırasıyla şu rakamlara ulaşırız : 1.021.267, 1.160.056, 1.410.156, 1.437.646. Bunlara dayanılarak elde olunan zincirleme endeks ise sırasıyla şöyledir : 100.00, 113.59, 121.56, 101.95. Bu değerlerden iki sonuç çıkarabiliriz : (1) Zaman süresinde ihracatta bir artış eğilimi vardır. (2) İhracatta 1970 öncesinde sağlanan bu artışlar önemli ölçülere varabilmekte, bazı dönemlerde (1965-1967) 1972 yılında gerçekleştirilmiş artışa çok yaklaşmaktadırlar. Ayrıca, 1970 öncesinde ihracatta en büyük artışın gözlemlendiği 1965-1967 dönemi, bir önceki devalüasyonun yapılmış olduğu 1960 yılından zaman olarak epey uzaktır. O halde devalüasyonun etkisi söz konusu olmadan da 1972 de sağlanan ihracat artışına yakın ölçüde bir artış geçmişte gerçekleştirilebilmiştir. Yani 1972 ihracat artışını açıklayabilmek için devalüasyona başvurmak zorunluluğu söz konusu değildir.⁷

Böylece, özellikle 1972 yılında olmak üzere 1970 den sonra gerçekleştirilmiş ihracat artışlarında şu faktörlerin etkileri söz konusu bulunabilir : İlk etken genel olarak bütün iktisat verilerinde gözlenen zaman esnasında artış eğilimi olabilir. Bu eğilim yabancı ülkeler için söz konusu olan gelir, dış ticaret hacmi ve nüfus artışlarının, ihracatta bulunduğumuz memleketler arasına yeni ülkelerin girmesinin sonucu olabilir. Nitelikleri gereği daima dalgalı bir seyir izleyen fındık (kabuksuz) ve tütün (yaprak) ihracatları, bu dalgalanma döngüsünde (cycle) 1972 yılında bir zirveye ulaşmış bulunabilir.⁸ Deri ceket, palto, manto ihracatındaki artış giyim moda-

(6) Esas itibariyle tarımsal bünyede oluşu ve rastlantı niteliğinde sayılabilecek etkenlerin varlığı nedenleriyle Türk ihracatında yıldan yıla dalgalanmalar gözlenmektedir. İhracatın genel eğilimini, zaman esnasında gösterdiği trendi ortaya çıkarabilmek için bu dalgalanmaları gidermek gerekir. Bu amaçla üç yıllık toplamalara başvurmak yoluna gidilmiştir.

(7) Burada 1968-1970 döneminde ihracatta ortaya çıkan duraklamanın (endeks değeri 101.95 çıkıyor) savunmakta bulunduğumuz görüşleri desteklemediğine önemle değinelim. Bu rakama dayanılarak, 1970 e varıldığında (yani devalüasyona başvurulmadan önce) ihracatta bir duraklamanın ortaya çıktığı, devalüasyonun bu duraklamayı giderdiği söylenebilir. Biz bu durumun varlığına rağmen metinde belirtmekte olduğumuz görüşleri savunmaya devam etmekte fazla sakınca bulmuyoruz.

(8) Fındık ve tütün ihracatları konusundaki dalgalanmaları göstermek için şu rakamları verelim : Fındık (kabuksuz) için ihracat 1000 dolar olarak, 1969 yılında 106872, 1971 yılında 82729, 1972 yılında 114415 dir. Tütün (yaprak) için 1000 dolar olarak ihracat, 1967 yılında 117711, 1971 yılında 85409, 1972 yılında 129375 dir.

sındaki bir eğilimin sonucu olabilir. Yurt içi talepteki bir kısılma, ya da yaratılan fabrika kapasitelerinin ihtiyacın ötesinde olması nedenleriyle çimento ve şeker ihracatı artmış bulunabilir.⁹ Yalnız bir daha önemle belirtelim ki, 1970 yılından sonra ve özellikle 1972 de gerçekleştirilmiş ihracat artışlarının nedenleri konusunda ileri sürdüğümüz bu görüşler kaba tahmin niteliğindedirler ve daha sonraki yılların verilerine ulaşıldığında sınıma tabi tutulmalıdırlar. Bunların geçerli olup olmadıklarına ancak böyle bir sınıma ve araştırmadan sonra karar verilebilir.

Türk Ekonomisinde son iki yılda gerçekleştirilmiş ihracat artışının nedenlerini incelemeye çalıştığımız bu bahiste ulaştığımız sonuçları şöylece özetleyebiliriz : Son iki yılda, özellikle 1972 yılında sağlanmış ihracat artışı 1970 devalüasyonunun yarattığı (yabancı para cinsinden) fiyat etkisine bağlanamaz. Çünkü herşeyden önce söz konusu devalüasyon böyle bir fiyat etkisi ortaya çıkarmamıştır. Bu ihracat artışlarını doğuran etkenlerin ne olduğu konusunda ise kesin bir yargı belirtmedik, yalnız bazı kaba tahminlerimizi ileri sürdük. Bu tahminlerimizin ilerki yılların verileri ve daha etraflı araştırmalarla sınımları gerektiği noktasına önemle değindik.

Burada akla bir soru gelmektedir : Durum bu ana kadar açıklanan şekilde ise 1970 devalüasyonu ne için yapılmış, ne etkiler yaratmıştır? Şimdi bu soruya cevap araştırmaya geçebiliriz.

3. 1970 Devalüasyonunun Etkileri

Bu konuya önce şimdiye kadar üzerinde durmadığımız ithalata kısaca incelemeye çalışarak başlayalım. Bu inceleme sonunda devalüasyonun ithalatta bir azalmaya sebep olmadığını açıklıkla göreceğimizi şimdiden belirtelim.

Aşağıdaki Tablo 5 (s. 131/D) de ithalatın son 15 yıllık gelişimi gösterilmektedir.

Bu tablonun incelenmesinden ve bu tabloyla Tablo 4 ün karşılaştırılmasından anlaşılacağı üzere 1971 ve 1972 de ithalatta önemli bir artış olmuş ve bu artış aynı yıllardaki ihracat artışının üstünde bulunmuştur. İthalatın devalüasyon sonucunda azalması yerine artış göstermesi 1960 devalüasyonundan sonra da gözlenmiştir. Bu husus da aşağıdaki Tablo 5 den kolaylıkla ortaya çıkmaktadır.

(9) Genel olarak akaryakıt ithal eden Türkiyenin 1972 yılında akaryakıt ihracatında önemli bir artış sağlamanın fiyat etkisinden bağımsız bir sebebi mevcut olabilir. Yalnız bu konu hakkında biz fazla bilgi ve kanaate sahip değiliz.

1960 devalüasyonundan sonra ithalatın artış göstermesi, bu devalüasyona bağlı olarak sağlanan dış yardım ve kredilerin sonucu olabilir. İthalatta 1970 devalüasyonundan sonra artış meydana gelmesi ise, geniş ölçüde, işçi dövizlerindeki büyük gelişmeye bağlı olarak gerçekleşebilmiştir. Nitekim son birkaç yılda yabancı ülkelerdeki işçilerin gönderdikleri döviz milyon dolar olarak şöyledir : 1969 yılı için 140.7, 1970 yılı için 273.1, 1971 yılı için 471.0, 1972 yılı Ocak-Ekim dönemi için 610.3.¹⁰ Bu rakamlar 1970 devalüasyonundan sonra yurda gönderilen işçi dövizlerinde çok hızlı bir artış olduğunu açıklıkla ortaya koymaktadırlar.

Böylece son devalüasyondan sonra ithalatta bir kısıntı olmadığını, bu sonucun geniş ölçüde işçi dövizlerindeki artışla sağlanabildiğini görmüş bulunuyoruz. İncelemekte olduğumuz 1970 devalüasyonunun asıl etkisi, hemen şimdi belirttiğimiz işçi dövizleri üzerindeki önemli etki bir tarafa bırakılırsa, iç fiyatlar üzerinde olmuştur. Şimdi bu konuyu incelemeye geçebiliriz.

1970 devalüasyonu sonucunda ihraç mallarımızın Türk Lirası cinsinden fiyatlarında önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu yargı istatistik verilerle açıklıkla doğrulanmaktadır. Nitekim Türk Lirası cinsinden ihraç fiyatları endeksi son yıllarda şu değerler olarak hesaplanmıştır : 1968 yılı için 100.0, 1969 yılı için 100.5, 1970 yılı için 118.2 (bu yılın üç aylık dönemlerinde endeks değerleri sırasıyla şöyle : 99.0, 99.9, 132.6, 135.4), 1971 yılı için 155.0, 1972 yılı ilk üç ayı için 171.3, ikinci üç ayı için 180.2.¹¹ Bu rakamlar ihraç mallarının Türk Lirası cinsinden fiyatlarında 1970 devalüasyonundan sonra hızlı bir artış meydana geldiğini açıklıkla ortaya koymaktadırlar.

Diğer yandan Ticaret Bakanlığı Konjonktür ve Yayın Müdürlüğü toptan eşya fiyatları genel endeks değerleri, 1969 yılı için 136.5, 1970 yılı için 145.7, 1971 yılı için 168.9, 1972 yılı altıncı ayı için 198.0'dır.¹² Bu rakamlara ve bir önceki paragrafta verilen Türk Lirası cinsinden ihracat fiyatları endeksi sayılarına dayanılarak 1969 dan 1972 nin altıncı ayına kadar gerçekleşmiş fiyat artışları aşağıdaki değerler olarak hesaplanabilir.

-
- (10) Bu rakamlar, bütçe tasarılarıyla birlikte T.B.M.M.'ne sunulmuş Yıllık Ekonomik Rapor 1971, s. 25, Yıllık Ekonomik Rapor 1972, s. 28, T. C. Devlet Planlama Teşkilatı, 1973 Programı, s. 30 dan alınmışlardır.
- (11) Devlet İstatistik Enstitüsü, Aylık İstatistik Bülteni, 1973-I, s. 103.
- (12) Devlet İstatistik Enstitüsü, Aylık İstatistik Bülteni, 1973-I, s. 94.

TABLO 6

	T.L. Olarak İhraç Fiyatları Endeksi	Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksi
1969	100.00	100.00
1970	117.61	106.74
1971	154.23	123.74
1972 nin VI inci ayı	179.30	145.05

Bu tablonun incelenmesinden açıklıkla anlaşıldığı üzere, 1970 devalüasyondan sonra Türk Lirası olarak ihraç malları fiyatları genel fiyat seviyesindeki gelişmenin çok üstünde bir artış göstermiştir. Böylece fiyatların yapısında ihraç malları lehine bir gelişme ortaya çıkmıştır.

O halde bu çözümleme sonucunda şunları ileriye sürebiliriz : 1970 devalüasyonundan sonra ihraç mallarının iç fiyatlarında önemli bir artış meydana gelmiş, ayrıca fiyat yapısında (structure) ihraç (iç) fiyatları lehinde bir gelişme ortaya çıkmıştır.

İncelemekte olduğumuz devalüasyonun fiyatlar üzerindeki diğer bir etkisi de ithal malları dolayısıyla belirlemiştir. Bu beklenen bir sonuçtur. Nitekim Türk Lirası olarak ithalat fiyat endeksi aşağıdaki seyri izlemiştir : 1968 yılı için 100.0, 1969 yılı için 101.4, 1970 yılı için 122.8 (bu yılın üç aylık dönemlerinde endeks değerleri sırasıyla şöyle : 100.0, 100.1, 127.0, 178.1), 1971 yılı için 182.2, 1972 yılı ilk üç ayı için 182.2, ikinci üç ayı için 193.0.¹³ Bu rakamlar 1970 devalüasyonunun ithal mallarının Türk Lirası cinsinden fiyatlarını çok önemli ölçüde artırdığını açıklıkla ortaya koymaktadır.

1970 devalüasyonunun fiyatlar üzerinde diğer bir etkisi, yukarıda üzerinde durduğumuz işçi dövizlerindeki artışlar aracılığıyla meydana gelmiştir. Artan işçi dövizleri içteki para arzının artmasına, dolayısıyla de ek bir enflasyonist baskının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1970 devalüasyonunun etkilerini incelemeye çalıştığımız bu bahsi özetlersek şunları belirtebiliriz : Bu devalüasyonun en belir-

(13) Devlet İstatistik Enstitüsü, Aylık İstatistik Bülteni, 1973-I, s. 103.

gin etkisi işçi dövizleri üzerinde duyulmuştur. Yurda gönderilen işçi dövizleri devalüasyondan sonra çok hızla artmıştır. Fiyatlar genel düzeyinde önemli bir artış ortaya çıkmıştır. Fiyatların yapısında (structure) ihraç ve ithal malları iç fiyatları lehine bir gelişme meydana gelmiştir.

4. Genel Özet

Yukardan beri açıklamaya uğraştığımız çözümlenmeler sonucunda ulaştığımız durumun ana çizgilerini özetlemeyi deneyerek bu çalışmaya son verebiliriz.

Devalüasyon milli para cinsinden ithal mallarını pahalılaştırmış, fakat bu ithal kısıtlaması sonucu yaratmamıştır. İthalat Türk büyüme ve kalkınması için çok önemli olduğu, zorunlu bulunduğu için devalüasyonla ithalatı kısıtlama amacı güdüldüğü de çok şüphelidir. Böylece 1970 devalüasyonunun ithalat üzerindeki etkisi bunu artırmak yönünde olmuştur. Bu sonuç da geniş ölçüde, devalüasyonun yurda gönderilen işçi dövizinde çok hızlı bir artışa sebep olmasıyla sağlanabilmiştir.

İşçi dövizinin artışı para hacmini etkileyerek ekonomide enflasyonist bir baskının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu enflasyonist etkiye ithal malları fiyatlarının artışı yarattığı tesir de eklenmiştir. Ayrıca ihraç mallarının iç fiyatlarında önemli artışlar olmuştur. Bu durumdan ihraç ürünlerini üretenler, ihracatçı tüccarlar kazançlı çıkmışlardır. 1970 devalüasyonuna başvurulmasının önemli bir amacı bu son durumun yaratılması olabilir.

Bizi bu çalışmayı üstlenmeye yönelten amaç yönünden en önemli nokta ise ihraç mallarının dış para cinsinden fiyatlarının devalüasyondan etkileniyor olmaması, hele azalma yönünde bir eğilimi katiyen göstermiyor bulunmasıdır. Yani devalüasyon Türk Ekonomisinde geleneksel iktisat teorisinin belirttiği şekilde işlememektedir.

Böylece ortaya çıkan fiyat mekanizması yetersizliği, tabii, devalüasyon konusu ve Türk Ekonomisinin bugünkü durumu ile sınırlıdır. Ama bunlar, geleneksel iktisat teorisinin kendisine tanıdığı büyük öneme fiyat mekanizmasının lâayık olmadığı şeklindeki şüpheler ve görüşlerimizi destekler yöndedirler. Herhalde, fiyat mekanizmasının gerçek iktisadi hayattaki etkinliği konusunda daha kesin kanaatlere ulaşabilmek için ek araştırma, eleştiri ve tartışmalara ihtiyaç vardır. Bunların yapılacağını dileyelim ve umalım.